

The page cannot be displayed

The page you are looking for is currently unavailable. The Web site

NYHETER MENINGER KULTUR ALEX ANNONSER SØK INFO

www.aftenposten.no

Forside / meningar / kronikk

Scandinavia Online

Oppdatert 02.12.00 kl. 20:06

Hannah Arendt - i tiden, mot tiden

Hannah Arendt er utvilsomt en av det tyvende århundrets mest markante intellektuelle skikkelser. I en tid da totalitære ideologier angrep det særegne ved mennesket mer systematisk enn noen gang tidligere, fremsto hun som en forsvarer av menneskets frihet og verdighet.

Hannah Arendt, som betraktet den intellektuelle uavhengighet som en grunnleggende forutsetning for å kunne forstå sin samtid, var en av 1900-tallets mest markante intellektuelle skikkelser. I morgen er det 25 år siden hun døde. Filosofen **Einar Øvereng**, rektor ved det private Humanistisk Akademi, arbeider med en bok om henne og tegner her et bilde av den kontroversielle tenkeren.

Hun stilte spørsmålet: Hvordan kan politiske styresett som totalt underkjenner vår frihet og individualitet overhodet vokse frem blant mennesker? Her er vi ved kjernen av Arendts intellektuelle virksomhet.

Arendt var også en av de mest omstridte tenkerne i sin samtid. Hun hadde en egen evne til å provosere og skaffe seg uvenner i den offentlige debatt, drevet som hun var av en kompromissløs uavhengighet. Hun var den jødiske filosofen som la seg ut med sionistene ved å advare mot opprettelsen av Israel. Hun var den kvinnelige tenkeren som kritiserte den fremvoksende feminismen for å skille kvinnespørsmål ut fra den mer omfattende politiske problematikken som de var en del av. Hun var den antirasistiske tenkeren som gikk imot amerikanernes bruk av føderale tropper for å stoppe rasesegregeringen og tvinge igjennom en integrering av fargede barn i de "hvite" skolene.

Hva var det som lå bak denne steile nonkonformismen? "Jeg passer simpelthen ikke inn", uttalte Arendt ved flere anledninger. Men det var ikke noe hun regnet som en svakhet, hun hadde tvert imot et uttalt ønske om ikke å passe inn. Hun så på den intellektuelle uavhengigheten som en grunnleggende forutsetning for å kunne forstå sin egen samtid. En slik uavhengighet krever en viss tilbaketrekning fra begivenhetene, men den var ikke bare intellektuelt motivert. Til tross for sin aktive og offensive rolle i den offentlige debatten var Hannah Arendt på mange måter en meget privat person. Hun var, som hun selv sa det, "en person som ikke kan vise seg offentlig fem ganger i uken".

Hannah Arendt ble født i Hannover i 1906, men familien flyttet etter kort tid til Königsberg (i dag Kaliningrad) i Øst-Preussen. Allerede i ung alder skulle hun oppleve noe av det livet har å by på av sorg og vanskeligheter. Hun var bare syv år gammel da hun mistet sin far. Han var blitt smittet av syfilis som ung mann, og allerede et par år før han døde, nådde hans sykdom et stadium av sinnssykdom som gjorde at han ikke lenger kunne være hjemme. Av den grunn ble bestefaren mer som en far for henne, men han døde samme året som faren.

Allerede i tenårene skulle den hang til uavhengighet som senere utmerket Arendts tenkning, begynne å gjøre seg gjeldende. Blant annet greide hun å få

MENINGER

Kommentarer
Morgenledere
Aftenledere
Kommentarer
I dag
Kronikker
Debattcentralen

TIPS EN VENN

Fra:

Til:

gjennomslag for sitt krav om å slippe å følge undervisningen i gresk klokken åtte om morgenen, med den begrunnelse at det var hennes rett å spise en lang frokost. I stedet studerte hun gresk på egen hånd, og måtte avlegge en ekstra vanskelig prøve, som hun besto med glans. Hun skulle likevel greie å bli ekskludert fra denne skolen. Det skjedde da hun fikk med seg de andre elevene i en boikott av en lærer som hadde fornærmet henne.

Selv om Arendt utdannet seg innen filosofi og mottok sin doktorgrad i en alder av bare 23 år, ble hun etterhvert mer og mer kritisk til filosofien. I møte med den oppdaget hun at tenkningen noen ganger blir så imponert over sin egen fortrefelighet at den overser at det er mennesker, og ikke mennesket i en eller annen almen forstand, som lever i verden. Selv hos flere av filosofiens store tenkere fant hun spor etter den totalitære lengsel som hadde manifestert seg med det tyvende århundrets totalitære ideologier.

Pussig nok skulle Arendt hente mange av sine filosofiske impulser fra en tenker som kanskje mer enn noen annen er kjent for sine nazisympatier, nemlig Martin Heidegger. Da hun møtte Heidegger for første gang i Marburg som student, hadde ryktet om ham begynt å bre seg: Han var filosofen som skulle revolusjonere den tyske tenkningen. Heidegger ble umiddelbart tiltrukket av sin unge og briljante kvinnelige student, og Arendt gjengjeldte disse følelsene. Hannah Arendt og Martin Heidegger, begge ruvende filosofiske skikkelser i vårt århundre, var ikke bare forelsket, de var også elskere på midten av 1920-tallet.

Da de møttes, var hun en 19 år gammel jødisk kvinne som knapt nok hadde hatt en kjæreste. Han var 36 år gammel, gift, hadde to barn, og var snart ferdig med å skrive sitt filosofiske hovedverk "Sein und Zeit". Til tross for at forholdet ble pleiet i den dypeste hemmelighet, gikk det ikke lang tid før Heidegger ikke lenger våget annet enn å avslutte det. Dette ble et hardt slag for Arendt, og det skulle ikke bli bedre av at Heidegger ga uttrykk for at han ønsket henne vekk fra Marburg. Arendt reiste, men var rede til å slippe alt for å møte Heidegger hver gang han ønsket det. Dette varte helt til Arendt giftet seg med skribenten Günther Stern på slutten av 1920-tallet. Hun har siden gitt uttrykk for at dette ekteskapet var et forsøk på å fri seg fra Heidegger, og hun skilte seg i løpet av noen år.

Kontakten mellom Arendt og Heidegger opphørte idet nazistene fikk makten i Tyskland. Heidegger meldte seg inn i nazi-partiet, og var dermed å regne blant Hannah Arendts forfølgere. De skulle ikke møtes igjen før i 1950, og på det tidspunktet var Arendt rede til å tilgi Heideggers flørt med nazismen. Dette til tross for at hun samtidig var i ferd med å etablere seg som den filosofen som mer enn noen annen kritiserte de totalitære ideologier.

En rekke av de hendelsene som har vært med på å forme det tyvende århundre, har også vært med på å forme Arendts liv. Som student i mellomkrigstiden skulle hun oppleve den tyske Weimar-republikken, inflasjonen, de politiske urolighetene og etableringen av den nasjonalsosialistiske ideologi. To år etter Hitlers maktovertagelse blir hun gjort statsløs, idet alle jøder og personer av jødisk opprinnelse blir fratatt sitt tyske statsborgerskap. På det tidspunkt befant hun seg allerede i Paris. Hun hadde flyktet fra Tyskland etter å ha vært arrestert av Gestapo en kort stund våren 1933. Hun opplevde også å bli internert i Frankrike før hun greide å ta seg over til New York i 1940 sammen med sin nye ektemann Heinrich Blücher. Hun ble amerikansk statsborger ti år senere, etter femten år som statsløs.

Hannah Arendt var av den oppfatning at verden hadde endret seg på en helt vesentlig måte i løpet av de årene som gikk fra hun ble ferdig med sin doktorgrad, til hun mottok sitt amerikanske statsborgerskap. Dette skyldtes fremveksten av den totalitære ideologien, og det avgjørende sjokket kom med Auschwitz. Det var ikke først og fremst mengden av ofre som rokket ved den verden man kjente, men snarere den dehumanisering som ligger til grunn for utarbeidelsen av en effektiv og rasjonelt innrettet drapsfabrikk. Her hadde de

flinkeste ingeniørene gått sammen for å lage en fabrikk som produserte lik mer effektivt enn alle andre.

Hvordan kunne dette skje i kulturens og filosofiens hjemland? Nasjonen som tidligere hadde fostret personligheter som Goethe og Hegel, hadde utført et eksperiment som overgikk alt det man fra tidligere tider kjente til av umenneskelighet. Var det kanskje en sammenheng her? Var det fra Mozarts symfonier og Kants filosofi at fangevokterne hentet styrke til å jage jødene inn i gasskamrene? Nei, svarer Arendt. Den totalitære ideologien kan ikke avskrives som en nasjonal perversjon. I boken "The Origins of Totalitarianism" (1951), som umiddelbart etablerte henne som en av samtidens toneangivende tenkere, påpeker hun at totalitarismen hviler på understrømmer som er til stede i moderniteten. Disse strømmene eroderer vekk en felles verden der individet kan tre frem i sin egenart, og erstatter den med et massesamfunn der det enkelte individ er overflødig. Det som i siste instans kjennetegner den totalitære ideologien, er at den søker å eliminere mennesket, slik vi kjenner det, til fordel for fullstendig forutsigbare menneskelignende vesener som nok er i stand til å reagere, men ikke starte noe på egen hånd. Totalitarismen er menneskehetens hittil mest fullstendige forsøk på å befri seg fra seg selv.

En grunnstein i Hannah Arendts filosofi, slik hun presenterer den i boken "Vita Activa" (1958) er at ethvert menneske representerer en helt ny og unik begynnelse. Hver gang vi handler, kan vi introdusere noe nytt og uventet i verden, hver gang sette i gang nye begynnelse. Mennesket er et uforutsigbart vesen som unndrar seg den lovmessigheten som ellers gjelder i naturen. I en tidsalder hvor vitenskapens evne til å forutsi hva som nødvendigvis kommer til å skje rundt oss, inntar en stadig mer opphøyet posisjon, vokser det imidlertid frem en politisk tenkning som ønsker å gjøre det samme. Denne politikken har ikke plass for uforutsigbare individer, den ønsker å bli et redskap for det den mener er historiens nødvendige gang. Dermed blir politikken til en ideologi som søker jernhard konsistens og total forutsigbarhet så vel bakover som fremover i tiden.

Innenfor den totalitære stat står Adolf Eichmann frem som det arketypiske menneske. Han var mannen som sto bak transporten av jøder til de tyske utryddelsesleirene. Arendt var vitne til rettssaken mot Eichmann i 1961, og skrev i den anledning en rekke reportasjer som ble til den omstridte boken "Eichmann i Jerusalem" (1963). Hun ble svært provosert av aktoratet som forsøkte å fremstille Eichmann som en person styrt av ondskapens genialitet, selv om hun var enig i at Eichmann var skyldig og fikk den dødsdom han fortjente. For Arendt fremsto Eichmann som noe ganske annet enn en samvittighetsløs forbryter, han var både lovlydig og samvittighetsfull. Problemet var bare at for Eichmann så gikk dette ut på det samme, nemlig å gjøre sin plikt og handle i henhold til loven. Eichmann var hverken et nazistisk overmenneske eller en fanatisk jødehater - det er tvilsomt om han i det hele tatt var en antisemitt. Han var en person som anså sin egen forbigående verdi å være knyttet til det å gjøre sin plikt. Eichmann var simpelthen en lovlydig borger i en kriminell stat - han var en plikttoppfyllende folkemorder.

Et totalitært regime kreves ingen onde mennesker til å iverksette dets kriminelle politikk. Det eneste som kreves, er mennesker som er ute av stand til å reflektere over sine egne handlinger. Det eneste som kreves, er et fullstendig banalt menneske som kun ønsker å gjøre en god jobb. Eichmann var et slikt menneske - og det var ingenting særskilt med ham. Når Arendts bok om Eichmann skapte så mye oppstyr som den gjorde, skyldtes det selvsagt at hun avdemoniserte Eichmann og hans likemenn, men det skulle ikke bli bedre av at hun samtidig påpekte jøderådernes egen rolle og ansvar i deportasjonene av jøder til utryddelsesleirene.

Det bilde Arendt tegner av utviklingen i den moderne verden, synes til tider svært trøstsløs, men hun er ikke en pessimist på menneskehetens vegne. Arendts veileder og senere nære venn, filosofen Karl Jaspers, sa det en gang på følgende måte: "I det store og hele tegner du et tragisk bilde - som allikevel ikke fratrar oss ethvert håp". Arendt har tro på menneskets evne til å skape

frihet, og i boken "On Revolution" (1963) understreker hun hvordan den spontane politiske oppstand er egnet til å gjenvinne den friheten som moderniteten selv er med på å undergrave.

Mot slutten av sitt liv fant Arendt mer og mer tilbake til filosofien. Alderdommens ensomhet tynget den vennekjære Arendt, men denne ensomheten var ikke bare negativ. Den ga en frihet som fikk henne til å føle seg som et blad i vinden. Den fikk henne til å lengte tilbake til filosofiens frie luft, og på denne tiden påbegynte hun sitt kanskje mest ambisiøse bokprosjekt, "The Life of the Mind". Den skulle hun imidlertid ikke bli ferdig med. Helseproblemene hadde begynt å melde seg, og hennes lege anbefalte henne å slutte å røyke - noe hun ikke gjorde. "Jeg lever ikke for helsen alene", sa hun til en venninne.

Torsdag den fjerde desember 1975 hadde Hannah Arendt besøk av venner. De spiste middag, og trakk seg deretter tilbake for å diskutere den jødiske kulturelle rekonstruksjon. Midt under diskusjonen mistet Arendt bevisstheten og sank tilbake i stolen. Hun skulle aldri komme til bevissthet igjen. Hun døde samme kveld av hjerteinfarkt, 69 år gammel.

The page cannot be displayed

The page you are looking for is currently unavailable. The Web site

Utgiver: Aftenposten A/S, Oslo, Norge. Telefon +47 22 86 30 00. Alt innhold er opphavsrettslig beskyttet. © Aftenposten.